

Stariji ljudi u Sloveniji

Blaž Mesec

Visoka šola za socialno delo
Univerza v Ljubljani

Pregledni članak

UDK: 316.6-053.9 (497.4)

Primljeno: veljača 2000.

S 13,2% osoba u dobi od 65 i više godina (1997.), Slovenija se svrstava među stara društva, a udio starih u njenom stanovništvu se i dalje povećava. Očekivano trajanje života za osobe iznad 65 godina je za jednu godinu kraće nego u Njemačkoj, što je pokazatelj dobre kvalitete života, osobito umirovljenika. Oni su ravnomjerno raspoređeni u svim dohodovnim razredima. Ni drugi indikatori ne potvrđuju stereotip o vezi između starosti i siromaštva. Ispod granice siromaštva su osobe bez mirovine i osamljeni stari seljaci. Među problemima, povezanim s društvenim položajem starih, su porast potrebe za pomoći i njegom, opterećivanje članova obitelji, gubitak smisla života, samoubojstva i neizgrađena kultura umiranja. Ostvarivanje ljudskih prava u starosti znači, prije svega, skrb za kvalitetu života starih i sprečavanje diskriminacije na osnovi starosti. Kvaliteta života se osigurava, prije svega, sustavima mirovinsko-invalidskog i zdravstvenog osiguranja te mjerama socijalne zaštite pod pretpostavkom gospodarske uspješnosti države kao cjeline. Na svim tim područjima odvijaju se procesi reformiranja i pluralizacije, koji bi trebali, uz jasnije definiranje aktivnosti i mreže javne službe, povećati odgovornost pojedinca za vlastito blagostanje te preraspodijeliti odgovornost za skrb uz državu i na druge nositelje.

Ključne riječi: javna služba socijalne zaštite, kvaliteta života, ljudska prava, mirovinsko-invalidsko osiguranje, pluralizacija socijalne sigurnosti, socijalna sigurnost, socijalno osiguranje, starost.

DEMOGRAFSKA KRETANJA I DRUŠTVENI POLOŽAJ STARIH

Stablo života i populacijska statistika

Krajem 1997. godine u Sloveniji je živjelo 262.417 ljudi u dobi od 65 i više godina. Njihov udio u ukupnom stanovništvu iznosio je 13,22%. Od tankog vrha, sličnog vrhu vitke smreke godine 1948., stanovništvo starije od 65 godina razvilo se u snažan, zadebljan vrh populacijskog stabla. Muški i ženski dio vrha izrazito su nesrazmjerni: starijih žena znatno je više nego muškaraca. Među muškima "samo" je 10,27%, dok je među ženama čak 16,69% starijih od 65 godina. Po projekciji za 1999. godinu, stanovništva iznad 65 godina je već 13,58% (svi podaci: Statistični letopis R Slovenije 1998.). Projekcija postotka starijih od 65 godina u populaciji do godine 2020. pokazuje stalni porast udjela te starosne skupine za približno jedan posto svakih pet godina, tako da će godine 2005. ona iznositi 14,8%, godine 2010. 15,9%, a 2020. godine 19,4% ukupnog stanovništva (po Malačićevoj projekciji 2021. godine bit će 19,5%, a 2031. 23,5% starih 65 i više; Malačić, 1998.).

Podaci o starijima od 65 godina pokazuju da je Slovenija *populacijski staro društvo*. Društvo je "staro" kad je postotak starog stanovništva viši od sedam (10, 12 – različiti autori navode različite kriterije). Navedeni postotak starijih od 65 godina za 1997. godinu (13,22) premašuje sve navedene kriterije te, nedvojbeno, uvrštava Sloveniju među stara društva.

Indeks starenja populacije, to jest omjer između stanovnika starih 65 i više i djece do 14 godina, po projekciji za 1999. godinu iznosi 79. Normalni indeks starenja, koji ukazuje na povoljnu reprodukciju stanovništva, iznosi 32 – 40, dok se indeks s vrijednošću 72 označuje kao "demografski prag", to jest prelomnica, kad se stanovništvo više ne obnavlja. Ta je granica u Sloveniji bila dosegnuta godine 1996.

Tu činjenicu potvrđuje i negativni *koeficijent prirodnog priraštaja*, koji se od godine 1985., kad je još iznosio 3,1, smanjio na -0,4 u 1997. godini. (Statistični letopis RS 1998.). Glavni razlog starenja stanovništva je istovremeno smanjivanje rodnosti i smrtnosti. Starenje stanovništva je reverzibilna pojava: s povećanjem rodnosti i smrtnosti, ili doseljavanjem mladih i odraslih, moguće je populaciju "po-

mladiti”, što znači da je neodrživo pesimistično mišljenje, kako spomenuti podaci govore o početku izumiranja Slovenaca. Ipak, ti podaci ne ohrabruju. Projekcija indeksa starenja do godine 2020. ukazuje da bi on na kraju tog razdoblja mogao biti 116, to jest tri puta viši no što bi bio uz normalno obnavljanje populacije (32 – 40).

Očekivano trajanje života neprestano se povećava: kod muškaraca je poraslo od 65,56 godina, godine 1958./59., na 71,01, a kod žena od 70,68 na 78,62 godine. Očekivano trajanje života u Sloveniji za osobe obaju spolova koje se navršile 65 godina 1995./96., za godinu je dana kraće nego, na primjer, u Njemačkoj. I *specifična stopa smrtnosti* (broj umrlih na 1.000 stanovnika određene dobi) u starosnoj se skupini 85 i više smanjila kod muškaraca od oko 286 1980. godine na 219 1997. godine, a kod žena od 233 na 185 (Statistični letopis RS, 1998.).

Svi ti podaci pokazuju da je slovensko društvo populacijski staro društvo, koje se prestalo samoobnavljati. Taj se trend nastavlja. Ta se činjenica podcjenjuje. “Zadnjih se godina može ustanoviti nedopustivo podcjenjivanje i zanemarivanje utjecaja demografskih činitelja u Sloveniji u područjima o kojima ovdje govorimo, a i u nekim drugima”. (Malačić, 1998.) Drugi, opet, misle da na starenje stanovništva ne bismo smjeli gledati suviše pesimistički. Tek se u ovom stoljeću događa da većina ljudi u zapadnim društvima doživi 70 godina i više, pa zato još ne znamo što sve ta činjenica donosi. Starost je još mlada, kažu (Baltes, 1999.). S gledišta pojedinca to znači da se djetetu, rođenu u tom društvu, obećava u prosjeku razmjerno dug život. Da li i kvalitetan?

Promjene u strukturi populacije starih

Starosna struktura populacije starih, definirane umirovljenjem ili starosnom granicom više od 60 ili više od 65, također se promijenila, a s njome i slika starog čovjeka. Čitavu kategoriju možemo podijeliti na najmanje dva razdoblja (do 75 i više od 75 godina), a time i sve stare na “mlade” i “starije”. Velika većina starih je vitalna i posve sposobna samostalno odlučivati o vlastitom životu, a također i sposobna svojim radom i društvenim djelovanjem doprinosti društvenom razvoju. S time u vezi, a posebno u vezi s (pre)ranim umirovljenjem, obično se spominje *problem neiskorištenosti njihovih rad-*

nih potencijala (Jezernik, 1980.). Zapravo ne znamo kako i u kojoj mjeri su ti potencijali, koji nedvojbno postoje, iskorišteni; u kojoj se mjeri gube u praznom “ubijanju vremena” i životarenju, a koliko u raznim oblicima plaćenog rada, ili u drugim svrsishodnim i društveno korisnim djelatnostima. O načinu i opsegu društveno korisnog rada lako možemo zaključiti na temelju dvaju činitelja. Obrazovna struktura starije populacije se povisuje, a s povišenjem izobrazbe raste vjerojatnost bavljenja stvaralačkim i svrsishodnim djelatnostima, kako je već bilo utvrđeno istraživanjem (Jezernik, 1980.). Budući da u starijoj populaciji prevladavaju žene, zaključujemo da mnoge proživljavaju svoju umirovljeničku dob u (nikada pravedno priznatom) korisnom kućanskom radu, radu za obitelj, potomke i rođake a, također, i u društvenoj ili kulturnoj djelatnosti. Sve dok razmjeri toga nisu proučeni, nije dobro pretjerano naglašavati gubitak radnih potencijala, jer nam se čini da stari većinom znaju iskoristiti svoje vrijeme. Osim uvođenja fleksibilnog umirovljenja, što omogućuje novi zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju, valjalo bi razmisliti i o prilagodljivim oblicima radnih odnosa, koji bi omogućili umirovljenicima, koji to žele, da preuzimaju plaćeni rad (prema 20 godina staroj ocjeni takvih je, među “mlađim” dijelom populacije starih, dobra četvrtina; Jezernik, 1980.). Još bi više valjalo razmisliti o tome, kako potaknuti uključivanje starijih u različite oblike organiziranoga dobrovoljnog rada.

U populaciji starijih snažno *prevladavaju žene*; što je starija dobna kohorta, to je u njoj veći udio žena (“feminizacija starosti”). Jednu od implikacija te činjenice upravo smo spomenuli, a druga je činjenica da takva struktura znači rasterećivanje društvene skrbi, jer za muškarce u starosti brinu žene, a one su same duže od muških neovisne. Teškoća starih žena je osamljenost, a u starijoj dobi i one same trebaju pomoć drugih. Sa starošću raste postotak obudovjelih – od 38% među mladima, do 75% među starijim ženama, te od 8 do 47% među muškarcima.

Pokazatelji materijalnog položaja starih

Dohodak. Je li starost povezana sa siromaštvom? Iz analize demografskoga, ekonomskoga i socijalnog položaja umirovljenika u Sloveniji (za razdoblje 1978.–1993.; Stanovnik, 1997.) vidljivo je da su *umirovljenici donekle*

ravnomjerno raspoređeni po svim dohodovnim razredima, dakle da je populacija umirovljenika jednako tako raslojena kao i ostalo stanovništvo, te da se ne gomila u nižim kategorijama. Poseban je položaj *samačkih umirovljeničkih kućanstava*, koja su nešto više koncentrirana u nižim dohodovnim razredima; to posebno važi za umirovljene žene koje žive same (Stanovnik, 1997.). Za njih možemo reći da žive veoma skromno i da ih ugrožava siromaštvo. Socijalnozaštitna davanja, koja kompenziraju izostanak redovnih dohodaka, kod umirovljenih nisu znatniji izvor dohotka.

Uzmemo li polovicu srednjeg dohotka (medijan, ne aritmetička sredina! – *op. prev.*) opće populacije kao granicu siromaštva, možemo utvrditi da je ispod te granice 13,1% žena starijih od 60 godina; to je najviši postotak siromašnih među različito određenim potkategorijama populacije starijih od 60 godina, odnosno populacije umirovljenika koji žive u umirovljeničkim kućanstvima. U kategoriji starijih od 60 godina, osim umirovljenika se nalaze i drugi. One koji nemaju mirovine, a to su uzdržavane osobe i osobe bez dohotka, ugrožava siromaštvo. A u razvijenim državama općenito važi da siromaštvo nije toliko problem starih, koliko mladih (“infantilizacija siromaštva”). Povoljniji je položaj mladih umirovljenika nego starijih jer, pored mirovine, imaju i druge izvore dohotka, ili žive u kućanstvima koja imaju i aktivne članove.

Mirovina u prosjeku iznosi nepune dvije trećine prosječne plaće (od 1978. do 1993.) i taj odnos, usprkos postupnom povećanju mirovina, ostaje razmjerno stabilan (Stanovnik, 1997.). Prema podacima za 1998. godinu prosječna mirovina iznosi 67,4%, a prosječna starosna mirovina čak 74,5% prosječne plaće (ZPIZ, 2000.; ZPIZ = Zavod za mirovinsko i invalidsko osiguranje, *op. prev.*). Međutim, nema dvojbe da u budućnosti ne možemo očekivati tako visoke mirovine bez dodatnog osiguranja. Pojedinaac kojemu će jedini izvor sredstava za preživljavanje biti mirovina, skliznut će, kako ustanovljuje Stanovnik, ispod granice siromaštva.

Stanovanje. Neka istraživanja, koja su zahvatila geografski omeđene predjele Slovenije, pokazuju da velika većina starih ili njihovih rođaka ima vlastite stanove ili kuće (84% u tri gorenjske općine; Klinar, 1997.); prema jednoj starijoj procjeni, iz istraživanja o starijim gra-

danima Ljubljane, takvih je prije 15 godina bilo dobre dvije trećine). Istraživanje o stambenim problemima ranjivih skupina (Mandič, 1999.) spominje i “starije” kao ranjivu skupinu (koju ne analizira posebno), te ustanovljuje da mladi ne bi imali gdje stanovati, kad ne bi stanovali kod roditelja. Ipak je i stambeni standard starih, u prvom redu najstarijih (dakle, prije svega žena), koji žive u starim stanovima, ponegdje loš. Dakle, i ovdje važi da je prosjek zadovoljavajući, ali da su neke potkategorije u lošem položaju.

S obzirom na materijalni položaj starih, možemo općenito zaključiti da je u prosjeku dobar, ali moramo skrenuti pažnju, prije svega, na najstarije koji žive u samačkim kućanstvima. Slični su i zaključci berlinske studije o starima (Baltes, 1999.). Zato nije u redu izjednačavati starost sa siromaštvom, što se ponekad čini iz političko-propagandnih razloga. Bilo bi, naime, čudno kada u relativno uređenoj i razvijenoj državi, čovjek u svome, u prosjeku 35- ili 40-godišnjem aktivnome životu, ne bi mogao sebi osigurati materijalne uvjete za razmjerno kvalitetan život u starosti.

Drugi činitelji društvenog položaja

Prosječan broj članova kućanstva u Sloveniji i dalje se smanjuje. Sve je više dvogeneracijskih *obitelji* roditelja s djecom a istovremeno se povećava i broj kućanstava koja sačinjavaju samo umirovljenici. Tako je 1978. godine 27,1% umirovljenika živjelo u jednočlanim i dvočlanim umirovljeničkim kućanstvima. Godine 1993. taj je udio iznosio čak 43,1%. Gotovo polovica svih umirovljenica (49,7%) živjelo je u takvim kućanstvima; blizu jedne trećine (28,7%) svih umirovljenica živjelo je u samačkim (tj. jednočlanim) kućanstvima. Prosječna starost umirovljenica koje žive u samačkim kućanstvima iznosila je 1993. godine 68,7 godina i bila značajno višom od prosječne starosti svih umirovljenica (Stanovnik, 1997.). Osim toga, raste broj razvoda, broj jednoroditeljskih obitelji te broj nekonvencionalnih obiteljskih i partnerskih veza.

Pripremljenost i *spособnost obitelji za njegu* svuda po svijetu opada. U Japanu, gdje je tradicionalni odnos još uvijek živ, godine 1978. je dobra trećina anketiranih (34,5%) potvrdila odgovor “za svoje ostarjele roditelje skrbit ću bez obzira na svoju životnu situaciju”, a 1993.

samo još nešto više od petine (23%) (Baeckman 1997., prema Takahashiju, 1995.).

Velik postotak zaposlenih žena, s jedne strane znači da si mnogo žena tako osigurava mirovinu kao osnovni izvor za preživljavanje dok se, s druge strane, time smanjuje mogućnost da se one skrbе za starije rođake kojima je potrebna pomoć. Ili, kako je te spoznaje o problemu njege starih u obitelji zaoštrio jedan od sudionika neke međunarodne konferencije o starima: "Zar da očekujem da će za mene, kad budem trebao pomoć, skrbiti zaposlena i razvedena supruga moga sina?" (K. Brown, u: Mesec, 1996.).

Po nekim podacima (Gosar, 1999.) *indeks starenja seoske populacije** iznosi 147, što znači da u seoskim područjima*, na područjima iseljavanja, ostaju *stari seljaci*, koji jesen svoga života proživljavaju izolirani i osamljeni.

Značajke starosti u postmodernoj dobi su, ako preuzmemo misli Ide Hodak (1997.): osobna materijalna neovisnost, pretežno individualni načini stanovanja, aktivna, obrazovanjem i kulturnim aktivnostima ispunjena starost, razvijeni društveni mehanizmi za pomoć i podršku u četvrtoj dobi, slaba obiteljska povezanost.

Dakle, sa sociološkoga gledišta problem suvremene starosti je integracija starih – traženje novih oblika povezanosti s drugim generacijama i uzimanje u obzir njihovih potencijala stvaralaštva i solidarnosti.

Problemi povezani s društvenim položajem starih

Potrebe za pomoći rastu s povećanom starošću. Po procjenama, pomoć treba 15% osoba starijih od 65 godina (Mesec, Majcen, 1984.), 30% osoba u dobi od 70 do 80 godina, te 60% starijih od 80 godina (Program razvoja ...). Broj i postotak starijih od 80 godina isto tako će se povećati od 2,22% godine 1999. (projekcija) na 4,64% 2020. godine. S produženjem životne dobi rastu starosne i zdravstvene promjene. Već spomenuta berlinska studija (odnosi se na 1992. godinu) utvrđuje da nakon sedamdesete godine nema gotovo više nikoga tko ne bi redovito uzimao neki lijek. To je konstatacija ko-

ja uravnotežuje previše optimistička predviđanja o starosti bez bolesti.

Njega i opterećenja članova obitelji. Mnogo se obitelji sa starijim članom prije ili kasnije susreće sa situacijom kad taj član treba ne tek povremenu, nego stalnu pomoć ili njegu. I za Sloveniju važi da skrb obitelji za starog člana zapravo znači žensku skrb, obično kćeri, rjeđe snahe onemoćaloga. U istraživanju 43 slučaja kućne njege u jednoj od ljubljanskih četvrti (Jakič, 1997.) 37% članica obitelji – njegovateljica izjavilo je da je to "posao za koji sam još sposobna", dok to za ostale predstavlja opterećenje; za 37% "veliko tjelesno i psihičko opterećenje". Većina anketiranih rođaka navodi pomoć i njegu u kući kao onu vrstu pomoći kojoj bi u budućnosti trebalo posvetiti više pažnje, a odmah iza toga je mogućnost smještaja u dom (Mesec, Ogrič, Jakič, 1997.). Kućna njega je teško opterećenje za njegovateljicu i za čitavu obitelj, opterećenje koje može izazvati sporove u obitelji, vodi prema njezinoj iscrpljenosti i raspadu, oštećuje zdravlje njegovateljice i drugih članova (Pentek, 1994.). Takve obitelji treba tretirati realistički, a ne moralistički, i olakšati im položaj; pri tome bi i stari morali biti svjesni da njihova očekivanja od rođaka imaju svoje granice (Adams, 1996.). U domovima je posebno opasna koncentracija teških slučajeva potrebe za njegom, koja uzrokuje preopterećenost njegovateljica i stvara uvjete za zanemarivanje i zloupotrebe.

Zanemarivanje starih, zloupotreba i nasilje. Kod nas se o ovoj temi malo govori, to je i teško istraživati, što ne znači da takvih pojava nema i da se ne javljaju i u obitelji i u ustanovama. U posljednje sam vrijeme otkrio spominjanje tog problema u Sloveniji (Majhenič, 1999.). Spisak načina zanemarivanja i zloupotrebe, o kojima izvještavaju strana istraživanja, prilično je raznolik i seže od nepoštivanja do fizičkog mučenja i ubojstva. Istraživanja u zapadnim državama su pokazala da nasilja nad starima ima manje nego nad mladima, ili je prikrivenije. Također, starije je teže zaštititi nego djecu. O takvim bismo pojavama morali voditi računa, kako bismo zaštitili žrtve i pomogli svima uključenima, jer zanemarivanje i

* U izvorniku stoji "podeželska populacija", odnosno "podeželje", što je višeznačna i na hrvatski izravno neprevodiva riječ. Ona može značiti "provincija", "unutrašnjost" ali, također – kako sam se ovdje opredijelio, uvjeren da je autor upravo to imao na umu – i "seoska područja". Op. I. M.

grubo postupanje može biti posljedica preoprećenosti rodaka.

Gubitak smisla i samoubojstvo. Žalosnim statistikama samoubojstava u Sloveniji znatno doprinose samoubojstva starih, jer je koeficijent samoubojstava najviši upravo u kategorijama oko osamdesete godine. Tome znatno doprinose društveni procesi, kao što su iseljavanje mladih iz sela** u gradove, propadanje seljačkih gospodarstava a, također, i drugi kulturno-povijesni činitelji. Dio doživljaja praznine i besmisla je posljedica promašene vrijednosne usmjerenosti u aktivnom životu, zamaranja oko novca, potrošnih predmeta, ugleda – ukratko površnoga, samo javnosti okrenutoga življenja,*** prazninu kojega bolno osjećamo tek u starosti, a što je poticalo društvo; dio doživljaja ispraznosti je posljedica neizbježnih gubitaka što ih donosi starost i raspada veza s bližnjima, što vodi u usamljenost. Kako ističe Ramovš (1999.), za starog čovjeka može biti kobno ako u svojoj blizini nema osobe s kojom bi uspostavio tijesan i povjerljiv odnos. Postoje znakovi koji pokazuju da su, osim službeno registriranih samoubojstava, dosta česte i namjerne aktivnosti koje posredno vode u smrt (potajno propuštanje uzimanja životno važnih lijekova, izlaganje infekcijama, prometu, pretjeranoj aktivnosti, športu itd.). Njih možemo odrediti kao poziv u pomoć, ili kao “obzirno ili prikriveno samoubojstvo”. Raširenost toga nikada nećemo moći pouzdano utvrditi. Činjenica da se o tome ne govori pokazuje da nema “tužitelja”, da se to odvija s tihom suglasnošću preživjelih.

Kultura umiranja. Ljudi su se uvijek bojali smrti i umiranja, bojali su se nazočiti umiranju, suočiti se s time. Međutim, u tradicionalnom društvu od rođenja do vlastite smrti bili svjedocima brojnih umiranja, pa im to, kao i sva druga prirodna događanja, nije bilo strano niti zastrašujuće. Osim toga, promišljeni obredi koji su pratili umiranje, olakšavali su suočenje sa smrću. Danas je obitelj usamljena, pa je potpuno razumljivo da je strah kako bi se to moglo dogoditi kod kuće, u stanu, velik i često premašuje sve granice. Ljudi onda, a da toga nisu ni jasno svjesni, poduzimaju sve kako se to ne bi dogodilo kod kuće. Ipak, mislim da nema ničega žalosnijega od osamljene smrti. Zato bi

obitelji trebalo pomoći da prihvati smrt i uvidi kako je to izraz zadnje ljubavi i privrženosti odlazećem, da to za žive može biti doživljaj koji doprinosi punoći njihova življenja, za što se inače prikraćuju. U Sloveniji se širi pokret “za cjelovitu skrb za umirućeg bolesnika i njegovu obitelj” (Klevišar), za hospicije, za pomoć pri umiranju i pomoć rođacima uz umirućega (Klevišar, 1999.). Osnovno načelo te pomoći je: umiranje je dio života. Opraštanje od života, svijeta i bližnjih je proces pri kojem čovjek ne želi biti sam.

DRUŠTVENA SKRB ZA STARE

Ljudska prava u starosti

U svome izlaganju na završnom skupu Međunarodne godine starih “K društvu za sve uzraste”, u organizaciji nadležnoga vladinog odbora (siječnja 2000.), Branitelj ljudskih prava Republike Slovenije je istakao: “Važan dio društveno-ekonomskog razvoja je uključivanje svih uzrasta u društvo, u kojem će biti uklonjena diskriminacija na osnovi dobi, te nedobrovoljna osamljenost. Pravo na sigurnost od siromaštva i socijalne isključenosti posebno je važno za starije. Zato treba poticati solidarnost i uzajamnu pomoć (potporu) među generacijama. Starenje je proces čitavoga života, pa mora kao takvo biti i tretirano.” (Bizjak, 2000.)

“Opće načelo jednakosti pred zakonom utvrđuje da su svakome zajamčena jednaka ljudska prava i temeljne slobode, također i bez obzira na životnu dob kao osobnu okolnost. Temeljna i neotuđiva ljudska prava i slobode u cijelosti i nesmanjeno važe i za starije osobe. Poštivanje dostojanstva te tjelesnoga i duševnog integriteta pojedinca ima u pravnoj i socijalnoj državi još i posebnu važnost u odnosu prema starijima. Svaka starija osoba, prije svega, ima pravo na socijalnu sigurnost.” (Bizjak, 2000.) U nastavku svoga govora Branitelj ljudskih prava je kazao da Europska povelja obvezuje Sloveniju na, neposredno ili u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, prihvaćanje ili poticanje odgovarajućih mjera s osobitom namjenom da starijim osobama omogućuje da ostanu punopravni članovi društva koliko dugo je to moguće, i to pomoću dogovarajućih

** U izvorniku: “z dežele” (vidi raniju napomenu o značenju slovenske riječi “podeželje”). Op. I. M.

*** U izvorniku: “površnega pozunanjenega življenja”. Doslovni prijevod “pozunanjenega življenja” kao “povanjštenog života” čini mi se nezgrapnim, a ni sintagma “eksternalizirani život” ne bi bila mnogo jasnija. Op. I. M.

sredstava koja im omogućuju doličan život i aktivnu ulogu u društvenom životu, te informacijama o službama i mogućnostima njihova korištenja. Ujedno bi te mjere trebale omogućiti starijim osobama da slobodno izaberu svoj životni stil i samostalno žive u domaćem okruženju koliko dugo žele i mogu, također i uz društvenu pomoć. Branitelj ljudskih prava tom prigodom nije izvijestio o kršenju ljudskih prava starih, nego je dao nekoliko preporuka za socijalno i zdravstveno osiguranje starijih, te upozorio na promjenu karakteristika populacije koja dolazi u domove za stare. Stanari domova postaju sve obrazovaniji i zahtjevniji, pa bi se zato morao poboljšati boravišni standard u domovima, a promijeniti bi se morale i aktivnosti te pravila boravka u domu (Bizjak, 2000.).

Ove misli, koje upozoravaju na opasnost diskriminacije s obzirom na dob, podudaraju se s razmišljanima sociologa. Uz dosadašnje trendove porasta životne dobi moglo bi se očekivati, kako će se statistička granica "starosti" pomicati prema gore, ali je ipak na dobi od 65 godina zadržava približno podudaranje s administrativnom dobi, koja određuje umirovljeničku starost. Status umirovljenika i s njim povezani boniteti i ograničenja su, dakle, možda jedina zajednička karakteristika velike većine starih. Faktički je mirovinsko osiguranje institucionaliziralo starost kao posebnu društvenu kategoriju (Kolarič, 1990.). I skrb za staračku ovisnost se iz individualne i obiteljske ravni prenijela na međugeneracijsku solidarnost. Time je bila stvorena nova faza neovisnog življenja, koja može potrajati 20 ili 25 godina (Folster, 1997.).

Kad ne bi bilo tog podudaranja, statistička bi se starosna granica vjerojatno pomicala prema gore i pritom slijedila povišenje prosječne životne dobi. To znači da osoba koja je danas statistički "stara", možda već sutra više ne bi bila u toj kategoriji. To dalje znači, kako je potrebno sačuvati osjetljivu ravnotežu između stalne pažnje da se ljudima, koji više nisu u punoj mjeri radno sposobni, osigura socijalna sigurnost, i opasnosti da se na taj način, ne bi u ime socijalne skrbi za stare ljude, prije svega, skrbilo o dobiti različitih društvenih agencija koje se njima bave. Stari sami odbijaju takvu kolonizaciju – osamostaljuju se od društveno pripisanih atributa starosti (Hojnik, 1997.) i od pretjerano zagrižanih skrbnika.

Ustav Republike Slovenije ne spominje starost kao osnovu za posebna prava, a i u za-

konodavstvu je, uz iznimku mirovinskog osiguranja, starost rijetko osnova za posebne norme (Kavar, Vidmar, 1989: 117). I Nacionalni program socijalne sigurnosti navodi samo "starije osobe koje ne mogu same skrbiti za sebe" kao jednu od rizičnih skupina stanovništva, a ne staru populaciju u cijelosti, te tako dovoljno jasno uspostavlja granice opravdanog miješanja u život starih. Rizik što ga donosi starost, to jest pogoršanje kvalitete življenja, povezan je sa smanjenom radnom sposobnošću, a time i sposobnošću stjecanja dohotka. Pod uvjetom da država ima ureden sustav socijalne zaštite, to jest uređeno mirovinsko i zdravstveno osiguranje te socijalnu zaštitu – a čini se da je u Sloveniji trenutno još tako – taj je rizik za veliku većinu starih, koliko je god moguće, smanjen. Pod tim uvjetima stoji da sedamdesetogodišnjak ne treba drugačije skrbi nego četrdesetogodišnjak te da je, dakle, pokroviteljski odnos prema starim ljudima samo zato što su prešli određenu konvencionalnu starosnu granicu, suvišan. Pitanje je li uopće dopušteno stare tretirati samo kao jednu nediferenciranu društvenu kategoriju još je uvijek, ili sve više, umjesno (Svetlik, 1989.).

Socijalna sigurnost: mirovinsko i zdravstveno osiguranje

U Sloveniji je krajem godine 1998. bilo 474.862 umirovljenika, od čega 276.764 starosna, a ostali su bili invalidski, obiteljski i seljački (ZPIZ, 2000.). Ukupan broj umirovljenih daleko premašuje broj starih s više od 65 godina. Krajem godine 1996. primalo je *mirovinu* 87,5% svih stanovnika starijih od 65. Ostali su primali novčanu pomoć i druga davanja ili, pak, za njih nije bilo utvrđeno da su socijalno ugroženi. *U Sloveniji davanja iz jednog od sustava socijalne sigurnosti prima 92,8% stanovnika starijih od 65 godina.* Većina nosilaca prava ima mirovinu višu od minimalnih sredstava za preživljavanje. "... elementi starenja stanovništva od sada nisu bitno utjecali na teškoće financiranja obiju blagajni (mirovinske i zdravstvene). To znači da će taj utjecaj u cijelosti doći do izražaja tek u dolazećim godinama" (Malačić, 1998.).

Zbog velikog povećanja broja umirovljenika – u velikoj mjeri ne zbog starenja stanovništva, nego zbog pogrešne politike ranog umirovljenja (Malačić, 1998.) – udio sredstava za mirovinsko i invalidsko osiguranje u bruto do-

maćem proizvodu raste iz godine u godinu (od 7,46% godine 1985. na 14,89% godine 1997.), pri tom su uključena i sredstva za obvezno zdravstveno osiguranje umirovljenika. Oko godine 2040. mogle bi ukupne obveze sustava mirovinskog i invalidskog osiguranja doseći već četvrtinu bruto domaćeg proizvoda naše države. Odnos između broja umirovljenika i broja osiguranika 1984. godine bio je još 1 prema 3,00, godine 1990. već 1 prema 2,15, da bi do godine 1998. narastao na 1 prema 1,67.

Reforma mirovinskog i invalidskog osiguranja bila je nužna iz više razloga, koje ovdje ne možemo detaljnije raščlanjivati, ali je bila tek djelomično ostvarena. U novom Zakonu o mirovinskom i invalidskom osiguranju, koji je stupio na snagu 1. 1. 2000., nisu u potpunosti ostvarene promjene predviđene u "bijeloj knjizi" s početka kampanje za reformu tog područja. U usporedbi s prvobitnim prijedlogom, prihvaćene odredbe su mnogo blaže, postupnije, s usporenim usklađivanjem mirovina u prilično dugom prijelaznom razdoblju. "Bijela knjiga" je predviđala nov način određivanja stupnjeva doprinosa za samozaposlene, odvojeno invalidsko osiguranje, "fleksibilno" umirovljenje, izjednačavanje prava s obzirom na spol a, prije svega, sustav financiranja utemeljen na tri stupa. Od predviđenih promjena u cjelini su ostvarene samo dvije. Ustanovljene su nove minimalne osnovice doprinosa za samozaposlene, a u invalidskom osiguranju su odvojeni doprinosi za samo invalidsko osiguranje od onih za slučaj ozljede na radu ili profesionalne bolesti (koji važe samo za poslodavce). Razlika u zahtijevanoj umirovljeničkoj dobi između muškaraca i žena nije ukinuta, ali je smanjena; novost je i to da se pri određivanju umirovljeničke dobi uzima u obzir roditeljstvo (prije materinstvo). Omogućeno je "fleksibilno" umirovljenje, ali sa skromnijim poticajima za produženje radnog vijeka, nego što je bilo predviđeno. Prijedlog reforme je predviđao tri oblika umirovljeničkih i invalidskih osiguranja: obvezno osiguranje na osnovi međugeneracijske solidarnosti, osiguranje na osnovi mirovinskih štednih računa, te obvezna i dodatna dobrovoljna osiguranja. Osim obveznog osiguranja, sada je omogućeno dobrovoljno dodatno osiguranje: bit će moguće ustanoviti posebne osiguravajuće organizacije (umirovljeničke uzajamne zaklade i dionička društva), u koje će uplaćivati premije osiguranja – bilo sami osiguranici, bilo njihovi poslodavci, za što će im se

priznati porezne olakšice. Dodatnim osiguranjem Zakon pokušava kompenzirati smanjenje mirovina u obveznom osiguranju. Predlagači Zakona sami smatraju da će srednjoročno biti potrebna nova, korjenitija reforma. A do tada se nadamo da će se održati ocjena kako je "položaj umirovljenika u Sloveniji relativno najbolji na svijetu" (J. Mencinger, u: Štefanec, 1999.), te da se, istovremeno, takvo stanje neće negativno odraziti na položaj mlađih generacija. Uključivanjem dodatnih izvora, npr. dobrovoljnog osiguranja, ekonomski se položaj umirovljenika u budućnosti – bar prema očekivanju pokretača reforme – ne bi smio bitno promijeniti (Program razvoja ...).

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju (1992., 1993.) ponovo je priznata važnost *zdravstvenog osiguranja* i ukinut državno vođeni sustav zdravstvene zaštite. Došlo je do promjena na području uvođenja novih nositelja i novog određenja zadaća pojedinačnih nositelja, zatim na području mreže davatelja zdravstvenih usluga (uvođenje privatne prakse), do uvođenja partnerskih ugovornih odnosa, te do uvođenja obveznog i dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja (*Program razvoja ...*). Jače je naglašena odgovornost samih osiguranika za vlastito zdravlje. Osnovni razlog za reformu bila je, kažu, ograničenost sredstava, naravno, uz zadane pretpostavke njihove podjele, a one mogu biti sporne. Moramo se prisjetiti da je opće zdravstveno osiguranje tekovina 20. stoljeća te da znači "demokraciju preživljavanja i dugovječnosti" (Foelster, 1997.).

Čini se, dakle, da usprkos reformama i racionalizaciji obaju sustava socijalne zaštite, oni još uvijek omogućuju socijalnu sigurnost starih.

Socijalna zaštita starih

Promjene na području socijalne zaštite. Zadnjih godina, nakon što je godine 1992. bio usvojen Zakon o socijalnoj zaštiti, došlo je na području zaštite starih do sljedećih najvažnijih promjena (navodim ih po vlastitoj procjeni važnosti):

1. Država, tj. prije svega nadležno ministarstvo, preuzelo je svoju Ustavom i Zakonom o socijalnoj zaštiti određenu ulogu i odlučno započelo *uspostavljati pravne, programske i organizacijske okvire* za djelovanje sustava socijalne

zaštite, što je nakon usvajanja *Zakona o socijalnoj zaštiti* vodilo do usvajanja podzakonskih akata (*Pravilnik o standardima i normativima socijalnozaštitnih aktivnosti*) te do usvajanja najprije *Nacionalnog programa socijalne zaštite do godine 2005.*, potom *Programa razvoja zaštite starijih u Sloveniji do godine 2005.* te, napokon, 1999. i *Programa razvoja zavodske zaštite do godine 2005.*

2. *Racionalizacija javnih davanja i aktivnosti.* Istovremeno s prethodno spomenutim dolazi do racionalizacije javnih davanja i aktivnosti što, s jedne strane znači jasno definiranje javne službe i ograničavanje proračunskog pokrivanja drugih djelatnosti na tom području (i aktiviranje odgovornosti lokalnih zajednica) a, s druge strane poboljšanje unutarnje organizacije javne službe i zaoštavanje njene javne odgovornosti uvođenjem mehanizama ustanovljavanja potreba, praćenja i kontrole, evaluacije i jačanja uloge korisnika.

3. *Pluralizacija nosilaca socijalne zaštite* znači da se država sama, istovremeno sa Socijalnom komorom kao organizacijom stručnih radnika u području socijalne zaštite, trudi oko poticanja djelovanja privatnoga i nevladinog sektora te uspostavljanja sustava u kojem javna služba predstavlja njegovu kičmu, na koju se nadovezuju privatni izvodnici i nevladine organizacije, koje bi trebale u sve većoj mjeri preuzeti izvođenje aktivnosti.

4. *Uspostavljanje mreže socijalne sigurnosti na lokalnoj razini* odvija se istovremeno s procesom pluralizacije, jer je pluralizaciju najprije moguće doseći u lokalnim okvirima, gdje se aktivnosti doista izvode. Uvjet za uspostavljanje lokalne mreže nositelja socijalnozaštitnih djelatnosti jest aktiviranje lokalnih zajednica, to jest općina, koje moraju preuzeti svoju odgovornost i svoj udio u pribavljanju sredstava za to područje. To je buđenje tek započelo.

Nadam se, a razvoj događaja me u tome učvršćuje, da "povlačenje države" znači samo ograničavanje proračunskog financiranja i poticanje drugih izvora, a ne prebacivanje odgovornosti za poticanje, uređivanje i nadzor nad drugim nositeljima. Mislim da se kod nas ne čuje – na Zapadu, prije svega slijeva, toliko kritizirano – geslo "Natrag obitelji", što bi imalo značiti prebacivanje bremena skrbi za stare na obitelj, nego prije geslo "Za socijalnu zaštitu starih nisu odgovorni samo obitelj i država, nego i drugi – privatni poslovni svijet i nevladine organizacije."

Postojeća i predvidiva mreža pomoći

Načela zaštite starijih, kako su navedena u *Programu razvoja zaštite starijih u Sloveniji do 2005.*, suvremena su i uvažavaju dostignuća zahtjeva za "društvo svih uzrasta", kao i spoznaje znanosti o socijalnom radu sa starima (*gerontobioetike*). U skladu s tim načelima valjalo bi, između ostaloga, osigurati cjelovitost obrade, autonomnost izbora, jednaku dostupnost i prostornu pokrivenost, pluralnost izvođenja, ekonomičnost, prilagodljivost i povezanost s društvenim okruženjem, što bi sve trebalo osigurati kvalitetu življenja starijih.

Mrežu socijalne zaštite čine nosioci javne službe (centri za socijalni rad, domovi umirovljenika, predviđeni regionalni centri za pomoć u kući, nositelji drugih javnih djelatnosti u životnoj sredini – oblici stanovanja), nosioci u privatnom sektoru (koji se jako presporo razvija), nevladine i dobrovoljne organizacije, među kojima posebnu ulogu imaju organizacije umirovljenika i starijih, te skupine za samopomoć. Sliku skrbi dopunjuje neformalni sektor – obitelj, susjedi, susjedstvo. Pogled na zemljovid pokazuje nam gustu posijanost javnih zavoda; kad bismo ga dopunili znakovima za djelujuće nevladine organizacije po općinama i mjesnim zajednicama, postao bi gotovo nepregledan. Zadaci i djelatnosti pojedinih nosilaca socijalne zaštite starih općenito su dobro poznate, zato ih samo ukratko nabrajamo. Centri za socijalni rad (u Sloveniji ih je 53) izvršavaju javne ovlasti (dodjeljivanje novčane pomoći, provođenje skrbništva, zaštita invalidnih osoba, zaštita za preživljavanje), djelatnosti socijalne preventive (skupine starih za samopomoć), djelatnosti prve socijalne pomoći, osobne pomoći, pomoći obitelji za kuću i u kući, organiziranje društvenih akcija. Domovi umirovljenika (njih je 63) obavljaju, osim osnovne, i vanjsku djelatnost, koja obuhvaća razvoženje hrane po kućama te dnevnu skrb.

Valja istaći da imamo dobro razvijenu samorganizaciju umirovljenika s više od 400 društava, da je mnogo starih koji dobrovoljno rade za druge stare, te da se možemo pohvaliti jedinstvenim *pokretom skupina za samopomoć i međugeneracijskih skupina* (više od 300 skupina u 100 naselja; Ramovš, 1992.). Pojedini nosioci djelatnosti izdaju i svoja glasila, te tako skrbe za međusobno obavještavanje članstva i javnu medijsku sliku djelatnosti. Isto tako stoji da je u neformalnom sektoru, usprkos društve-

nim potresima i dubokim promjenama u ovom stoljeću, još uvijek živa norma koja obvezuje djecu da skrbe o roditeljima kad oni ostare, te da se u obitelji odvija veći dio uzajamne skrbi, dokle god je to obitelj u stanju.

Mreža skrbi, kakvu smo upravo grubo opisali, u svojoj osnovi nije nešto nova – uspostavljala se proteklih desetljeća. A dostignuće je posljednjeg desetljeća da je u stručnu i opću javnost, u formalne programe i praksu, prodrila svijest o potrebi za *aktivnostima u životnoj sredini*. Prve ograničene pokušaje uvođenja pomoći starima u kućanstvu, koji su bili istraživački provedeni, nalazimo u Sloveniji u drugoj polovici osamdesetih godina (Vojnovič, 1988.). Danas je u brojnim sredinama organizirana kućanska pomoć, dovoženje hrane u kuću, ponegdje (u Ljubljani i Mariboru) *centri za pomoć na daljinu*, koji omogućuju telekomunikacijske akcije, npr. telefonsku pomoć. Veoma je važno da su akcije u životnoj sredini našle svoje mjesto u takvom dokumentu kakav je *Program razvoja zaštite starijih do 2005. godine*. Program predviđa razvijanje dnevne zaštite u zavodima (dnevni centri), pribavljanje i gradnju stanova za stare, odnosno umirovljeničkih stanova (zaštita stanovanja, stambene kuće za stare, stambene zadruge ili skupni stanovi), mobilne oblike pomoći (dostava dnevnih obroka, prijevoz itd.), aktivnosti u kući (od zdravstvenih aktivnosti i osobne njege do pomoći u kućanstvu i druženja). Ne valja zaboraviti omogućavanje odmora ili predaha obitelji, odnosno osobi koja skrbi za rodaka i njeguje ga, kao ni pomoć pri umiranju. Aktivnosti na daljinu putem telekomunikacijskih sredstava (čuvanje, poziv u nuždi) već smo spomenuli.

Ovaj pregled društvene skrbi za stare u okviru socijalne zaštite, koji opisuje uglavnom već postojeće oblike, a djelomično oblike koji se upravo uvode i one tek planirane, pokazuje da bismo sustavu aktivnosti jedva još nešto mogli dodati, a jednako tako je mreža javnih zavoda uglavnom već postavljena – nedostaju, osim nekoliko planiranih novogradnji domova za stare, još *religijski centri za pomoć u kući*.

Program razvoja socijalne zaštite za stare do 2005. godine predlaže ustanovljenje *centara za pomoć u kući* kao sastavnog dijela mreže javnih službi na području socijalne i zdravstvene zaštite. Centar planira individualne programe opskrbe u kući za one osobe koje bi inače trebale institucionalnu zaštitu, istražuje potrebe

za pomoći u kući, prima zahtjeve za tu vrstu pomoći, nudi savjetovanje i informiranje, organizira pomoći, koordinira ih, prati i nadzire njihovo izvođenje, animira za daljnji razvoj servisne mreže izvoditelja pomoći u kući i širenje mreže korisnika, analizira stanje u toj djelatnosti, strateški planira širenje programa, povezuje izvođače i aktivnosti socijalne i zdravstvene zaštite, suoblikuje informacijski sustav.

Centar bi trebao poticati samopomoć, obiteljsku, međususedsku i druge oblike međusobne pomoći i solidarnosti. Ujedno bi svojom aktivnošću trebao rasterećivati radnoaktivne članove obitelji. U njega mogu biti uključeni i neformalni izvođači – nevladini, privatni, karitativne organizacije. Program bi trebao informacijski i operativno udruživati primatelje i ponuđače pomoći te stručnjake u područjima socijalne zaštite starih i zdravstvene zaštite. Centre bi trebalo oblikovati kao organizacijske jedinice postojećih ili novoustanovljenih zavoda (domova za starije, centara za socijalni rad), a u slučajevima kad takvo rješenje nije ostvarivo, i kao samostalne zavode. Pojedini centri trebali bi se međusobno povezivati u mrežu i koordinirani i jedinstven sustav (*Program razvoja ...*). Centar za socijalni rad u Mariboru, na primjer, predlaže da mariborski regionalni centar za pomoć u kući uključuje: jedinicu za socijalnu opskrbu u kući, socijalni servis, poziv u nuždi, te koordinaciju mreže dobrovoljaca za zadovoljavanje nematerijalnih socijalnih potreba starih ljudi (Majhenič, 1999.).

U sljedećim godinama također bi se cijela mreža izvođača aktivnosti trebala obogatiti, prije svega, izvođačima iz privatnog sektora. Kad bude ostvarena pluralizacija, mreža će biti gotovo potpuna. No, ostaje pitanje njene povezanosti i učinkovite suradnje različitih sektora (javnog, privatnog, dobrovoljnog, neformalnog) i podsustava (zdravstvo, socijalna zaštita i drugi). I tog su se pitanja ponegdje u Sloveniji već latili. To pokazuje uspješan primjer suradnje pri strateškom planiranju socijalne zaštite starih na lokalnoj razini u općini Maribor, gdje je u studenome 1999. u organizaciji Gradske općine Maribor i Doma umirovljenika Danice Vogrinec, održana konferencija o strategiji razvoja organizirane skrbi za stare na širem mariborskom području. To je bio uzor suradnje različitih nositelja skrbi za stare na lokalnoj razini pri planiranju skrbi u budućnosti. Svi su mogli čuti sve i upoznati se s radom i planovima osnovnih nositelja socijalne zaštite u gradskoj općini i na

širem području Maribora. Tako je mariborska gradska općina kao prva u Sloveniji počela ispunjavati svoju ustavnu i Zakonom o lokalnoj

samoupravi utvrđenu odgovornost za razvoj socijalne zaštite na lokalnoj razini.

LITERATURA

- Adams, Karl-August (1996.) Die Aufgaben von Sozialarbeiter/Sozialarbeiterin-nen und Sozialpädagogen/Sozialpädagoginnen in Arbeitsfeld Altenheim. U: Kluesche, W. (Hrsgb), *Die Herausforderung des Alters: Antworten der Sozialen Arbeit in Europa*, 2. Europäisches Symposium fuer Soziale Arbeit. Moenchengladbach: Fachhochschule Niederrhein, Fachbereich Sozialwesen Moenchengladbach, str. 571–584.
- Baekman, Guy (1997.) Welfare Modernisation and Welfare Pluralism as International Directions in Future Welfare Policy for the Elderly. U: Stropnik, N. (ed.), *Social and Economic Aspects of Ageing Societies: An Important Social Development Issue*. Ljubljana: Fifth biannual European IUCISD Conference.
- Baltes, Paul B., K.-U. Mayer (1999.) *The Berlin Aging Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bizjak, Ivan (2000.) Človekove pravice v starosti. Referat na okrogli mizi ob letu starejših K družbi za vse starosti. 10. 1. 2000. Ljubljana: Cankarjev dom.
- Bond, Lynne, A., Stephen J. Cutler, Armin Grams (eds.) (1995.) *Promoting Successful and Productive Aging*. Thousand Oaks: Sage.
- Foelster, Kaj (1997.) Old Age Security between the Family and the Welfare State. In: Stropnik, N. (ed.) *Social and Economic Aspects of Ageing Societies: An Important Social Development Issue*. Ljubljana: Fifth biannual European IUCISD Conference.
- Gosaar, Lojze (1999.) Porast števila starejših pri nas in pogled v prihodnost. *Cerkev v sedanjem svetu* (33) 7–8:130–132.
- Hanžek, Matjaž (ured.) (1999.) *Poročilo o človekovem razvoju*. Slovenija 1998. Ljubljana.
- Hojnik Zupanc, Ida (ured.) (1997.) *Dodajmo življenje letom*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Hojnik Zupanc, Ida (1997.) Emancipation of the Older Generation through Time. In: Stropnik, N. (ed.), *Social and Economic Aspects of Ageing Societies: An Important Social Development Issue*. Ljubljana: Fifth biannual European IUCISD Conference.
- Ježernik, Mišo (1980.) *Potrebe in delovni potenciali ostarelih*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Inštitut za sociologijo v Ljubljani.
- Kavar Vidmar, Andreja (1997.) The Rights of the Elderly – Between Norms and Everyday Life, In: Stropnik, N. (ed.) *Social and Economic Aspects of Ageing Societies: An Important Social Development Issue*. Ljubljana: Fifth biannual European IUCISD Conference.
- Klevišar, Metka (1998.) *Na poti vere, upanja, ljubezni*. Ljubljana: Mohorjeva družba.
- Kolarič, Zinka (1990.) *Socijalna politika in družbeno-prostorske spremembe*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Cit. po: Hojnik Zupanc (1997.).
- Majhenič, Mirjana (1999.) Socialno varstvo starejših v domačem okolju na širšem mariborskem območju. *Strokovni posvet o organizirani skrbi za starejše na širšem mariborskem območju*. Zbornik referatov. Maribor: Dom upokojenčev Danice Vogrincev.
- Malačič, Janez (1998.) Staranje prebivalstva. Biti star – kako in kdaj. *Razgledi* 22:12–13.
- Mandič, Srna (ured.) (1999.) *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, Blaž, Nada Majcen (1984.) *Družbeni položaj starejših občanov Ljubljane*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Višja šola za socialne delavce.
- Mesec, Blaž (1991.) Pomoč na domu v okviru pluralističnega socialnega varstva. V: Okrogla miza: *Sedanost in prihodnost gerontoloških dejavnosti v Sloveniji*. Ljubljana, 17. december 1991. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Mesec, Blaž (1996.) Drugi evropski simpozij socialnega dela: Izaziv starosti – Odgovori socialnega dela v Evropi (Moenchengladbach 8.–10. 11. 1995.) *Socialno delo* (35) 3:237–246.
- Mesec, Blaž, Irena Ogrič, J. Jakič (1997.) Social Work with the Elderly (Gerontobetics) in Slovenia. In: Stropnik, N. (ed.) *Social and Economic Aspects of Ageing Societies: An Important Social Development Issue*. Ljubljana: Fifth biannual European IUCISD Conference.
- Nacionalni... (1998.) *Nacionalni program socialnega varstva Republike Slovenije do 2005*. Predlog za prvo obravnavo. Ljubljana: Republika Slovenija, Ministarstvo za delo, družino in socialne zadeve.
- Program razvoja... (1997.) *Program razvoja varstva starejših v Sloveniji do leta 2005*. Ljubljana: Ministarstvo za delo, družino in socialne zadeve.

- Pentek, Metka (1994.) Starejši bolnik v krogu svoje družine. V: Hojnik-Zupanc I. (ur.), *Star človek in družina*, Učna delavnica, posvečena 25. obletnici Gerontološkega društva Slovenije, Brdo pri Kranju, 2. in 3. december 1994. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Ramovš, Jože (1995.) *Slovenska socialna med včeraj in jutri*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš, Jože in sodel. (1992.) *Skupine starih za samopomoč*. Ljubljana: Inštitut za socialno medicino in socialno varstvo.
- Ramovš, Jože (1999.) Pomoč starostnikom pri zadovoljevanju nematerialnih potreb. *Strokovni posvet o organizirani skrbi za starejše na širšem mariborskem območju*. Zbornik referatov. Maribor: Dom upokojencev Danice Vogrinec.
- Rapoša Tajnšek, P. (1993.) Skupnostno socialno delo in skupnostna usmeritev v praksi socialnega dela v Sloveniji. *Socialno delo* (32) 5–6:139–151.
- Stanovnik Tine, Nada Stropnik (1998.) *Vpliv socialnih transferjev na revščino in dohodkovno neenakost v Sloveniji: Primerjava predtranzicijskega in potranzijskega obdobja*. Končno raziskovalno poročilo. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Statistični... (1999.) *Statistični letopis Republike Slovenije 1998*. Ljubljana: Urad R. Slovenije za statistiko.
- Strokovni posvet... (1999.) *Strokovni posvet o organizirani skrbi za starejše na širšem mariborskem območju*. Zbornik referatov. Maribor: Dom upokojencev Danice Vogrinec.
- Svetlik, Ivan (1989.) Novosti na področju skrbi za ostarele. *Družboslovne rasprave* 8:125–133.
- Šušteršič, Olga (1994.) Vloga patronažne medicinske sestre pri varstvu starostnika na domu. V: Hojnik-Zupanc I. (ur.) *Star človek in družina*, Učna delavnica, posvečena 25. obletnici Gerontološkega društva Slovenije, Brdo pri Kranju, 2. in 3. december 1994. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Štefanec, Tone (1999.) Naš pogovor: Slovenija med najuspešnejšimi – Prof. dr. Jože Mencinger, *Uzajemnost* 5.
- Vojnovič, Maja (ured.) (1998.) Organizacija gospodinjске pomoči starim na domu. *Zdravstveno varstvo* 27, Supplement 1: 1–445.
- ZPIZ. (2000.) Domača stran Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje R. Slovenije. WWW.zpiz.si.

Preveo sa slovenskoga Ivan Magdalenić

Summary

THE ELDERLY IN SLOVENIA

Blaž Mesec

With 13,2% of persons of 65 years of age and over (1997), Slovenia belongs to the category of old societies. The participation of the elderly in its population continues to increase. The expected length of life of persons of over 65 is a year shorter than in Germany and this is proof of the good quality of life, particularly of pensioners. They are equally distributed in all income classes. Other indicators also do not confirm the stereotype of the link between old age and poverty. Below the poverty line are persons without any pension and lonely elderly villagers. Among the problems connected with the social position of the elderly are an increased need for assistance and care, the burdening of family members, a loss of a sense for life, suicide and an undeveloped culture of dying. The realisation of human rights in old age is first of all care for the quality of life of the elderly and the prevention of age discrimination. The quality of life is ensured first of all by the systems of retirement and disability and health insurance and by measures of social protection under the condition that the entire state is economically successful. In all these areas, there are processes of reformation and pluralisation which, along with clear definitions of the activities and networks of public service, ought to increase the responsibility of an individual for his or her own welfare and distribute the responsibility for welfare to other bearers rather than the state.

Key words: public service of social protection, quality of life, human rights, retirement and disability insurance, pluralisation of social security, social security, social insurance, old age.